

השיבוט ועתיד האנושות

ליאון קאס

דחיפותם של המאבקים הפוליטיים הגדולים שנערכו במאה העשרים, נגד משטרים טוטליטריים מימין ומשמאל, הסתירה מעיני רבים אמת עמוקה ואפלה יותר לגבי התקופה הנוכחית: כל החברות בנות־זמננו נעות במהירות באותו כיוון אוטופי. כולן קשרו את גורלן עם המפעל הטכנולוגי המודרני, כולן צועדות בלהיטות לקצב תופי הקדמה ומניפות בגאווה את נס המדע המודרני, וכולן שרות בקול את המננו של בייקון: "הכנע את הטבע, שחרר את האדם". בראש תהלוכת הניצחון צועדת הרפואה המודרנית, שכל יום נוסף במלחמתה במחלה, בניוון ובמוות מגביר את כוחה, בעיקר הודות להישגים מדהימים שאפשרו הידע והטכנולוגיה הבירופואיים, הישגים שללא ספק עלינו להיות אסירי תודה עליהם.

אך כשאנו מתבוננים בהתקדמות הנוכחית ובזו הצפויה בטכנולוגיות הפוריות והתורשה, במדע המוח, בפסיכו־פרמקולוגיה ובהתפתחותם של איברים מלאכותיים ושל שבבי מחשב שניתן להשתילם במוח אנושי, אנו מבחינים עתה בבירור בשימושים חדשים בעוצמה הביו־טכנולוגית המרחיקים לכת אל מעבר ליעדים הרפואיים המסורתיים של ריפוי החולי והקלת הסבל. הטבע האנושי עצמו שוכב על שולחן הניתוחים, מוכן לשינוי, לשכלול פיזי

ופסיכולוגי ולעיצוב־מחדש סיטוני. במעבדות המשוכללות ביותר של האקדמיה והתעשייה מגבירים הבוראים החדשים בבטחה את כוחם ומשחזים חרש את מיומנויותיהם, בעוד נושאי בשורתם מנבאים בלהט בחוצות את חזון העתיד הפוסט־אנושי. הגיע הזמן שיתעורר כל מי ששמירת אנושיותנו יקרה לו.

אחדים מן הכוחות המחוללים את השינוי כבר כאן. הגלולה. ההפריה החוץ־גופית. עוברים משומרים. רחם פונדקאי. שיבוט. מיון גנטי. מניפולציה גנטית. איסוף אברים להשתלה. חלקי חילוף מכניים. יצורי כלאיים. שתלים מוחיים. ריטאלין לצעירים. ויאגרה לקשישים. פרוזאק לכולם. וכדי לעזוב את עמק הבכא הזה, תוספת קטנה של מורפיום בליווי מוסיקת מעליות.

כבר לפני שנים ראה אלדוס הקסלי את הנולד. בספרו שובה הלב וטורד המנוחה עולם חדש. מופלא (שיצא לאור בשנת 1932, ומקריאה לקריאה גובר הרושם שהוא מטביע בקוראיו) הציג לעיני כל ובבהירות רבה את משמעותו של עתיד אפשרי זה.¹ שלא כברומנים עתידיניים מבהילים אחרים מן המאה שעברה, דוגמת ספרו המיושן כבר של אורוול, 1984, הקסלי מצייר לפנינו חברה עתידית מעוותת שדיוקנה אינו סותר את טבע האדם, אלא דווקא הולם אותו. למעשה, זוהי חברה שמניעות אותה שאיפותינו האנושיות ביותר והמתקדמות ביותר. בהביאו שאיפות אלה למימושן המוחלט, הקסלי מאפשר לנו להבחין באותן הקְרעות הגלויות פחות, אך לעתים קרובות ממאירות יותר, השלובות לבלי הפרד בהשגתו המוצלחת של טוב חלקי.

הקסלי מתאר עתיד המתרחש בעוד שבע מאות שנה, ובו מתנהלים החיים האנושיים בהכוונתו המיטיבה של הומניטריאניזם שלרשותו עומדים האמצעים היעילים של מניפולציה גנטית, תרופות פסיכו־אקטיביות, לימוד בעזרת היפנוזה ושעשועי היי־טק. סוף־סוף עלה בידי המין האנושי לסלק את המחלה, התוקפנות, המלחמה, החרדה, הסבל, האשמה, הקנאה והצער. אולם הניצחון הזה מושג במחיר כבד של הומוגניזציה, בינוניות, התעסקות בעניינים טפלים, התקשרויות רדודות, טעם קלוקל, סיפוק מלאכותי וחיים נטולי אהבה או געגועים. העולם החדש המופלא זכה בשפע, בחיי קהילה נעימים, ביציבות חברתית ובשביעות רצון כמעט מוחלטת, אלא שתושביו הם יצורים שיש להם דמות אנוש רגילה אך אנושיות מגומדת. הם צורכים, נואפים, נוטלים "סומה", משתעשעים ב"מסירות צנטריפוגליות" ומפעילים את המכונות הדרושות כדי שכל זה יהיה בגדר האפשר. הם אינם קוראים, כותבים, חושבים, אוהבים או מקיימים מערכת של שלטון עצמי. האמנות והמדע, המוסר והדת, המשפחה והידידות, זמןן חלף עבר. החשוב מכל הוא בריאות הגוף וסיפוק מייד: "לעולם

אל תדחה למחר דבר שאתה יכול להתענג עליו היום". האדם החדש והמופלא הוא כל כך נטול אנושיות עד שאינו מודע אפילו למה שאבד לו.

הרומן של הקסלי הוא, כמובן, מדע בדיוני. הפרוזאק עדיין איננו ה"סומה" שהקסלי מתאר, שיבוט באמצעות העברת גרעין התא או חלוקה של תאים עובריים אינו בדיוק "בוקנובסקיפיקציה", שידורי רשת אס־טי־וי ומשחקי המציאות המדומה אינם דומים ממש לשעשועים החושניים המוצגים בספר, והמין הבטוח והנהנתני שלנו עוד איננו נטול אהבה וריקני באופן כה מוחלט כמו זה המתואר ברומן. אך הדמיון עוכר שלווה, ובייחוד משום שטכנולוגיות ההנדסה הביולוגית והנפשית שלנו אולי מצויות עדיין בינקותן, אבל ברור מאוד כיצד הן עלולות להיראות כשיגיעו לבגרות מלאה. יתר על כן, השינויים התרבותיים שכבר נגרמו על ידי הטכנולוגיה צריכים להדאיגנו עוד יותר מן התסריט של הקסלי.

ברומן של הקסלי הכל מתנהל בהכוונתה של מדינה עולמית כל־יכולה אך שוחרת טוב. אלא שאבדן צלם האנוש שהוא מתאר אינו מחייב משטר שרירותי או אכיפה חיצונית. נהפוך הוא, דווקא משום שחברת העתיד תספק את מאוויינו הנחשקים ביותר – בריאות, ביטחון, נוחות, שפע, הנאה, שלווה נפש ואריכות ימים – אנו עלולים להגיע לאותה שפלות אנושית מתוך בחירה חופשית גרידא. אין צורך בשליטי עולם. תנו לנו רק את הטכנולוגיה שתענה על צרכינו, חברה ליברלית דמוקרטית, אנושיות רחומה, פלורליזם מוסרי ושוק חופשי ואנו כבר נוביל את עצמנו אל עולם חדש ומופלא ללא כל עזרה ואף מבלי שהחלטנו בידועין כי לשם מועדות פנינו. אם לא שמתם לב, הרכבת כבר יצאה מן התחנה והיא מאיצה את מהירותה, אך נראה שאיש אינו אחראי למתרחש.

ישנם בינינו, כמובן, כאלה שמצב העניינים הזה משמח אותם עד מאוד: כמה מדענים וביור־טכנולוגים, היזמים העומדים מאחוריהם וקהל מריע ומוחא כף של מעריצי המדע הבדיוני, עתידנים וקנאי חירות הפרט. ישנם חלומות שצריך להגשים, סמכויות שיש להפעיל, כבוד שניתן לזכות בו והרבה כסף שאפשר להרוויח. אך רבים מאיתנו מודאגים, ולא משום שאנו בורים במדע או חוששים מן הבלתי ידוע, כפי שטוענים חסידי המהפכה בניסיון להצדקה עצמית. ההפך הוא הנכון: יעדה של הרכבת ברור לנו מאוד והוא אינו לרוחנו. אנו יכולים להבחין בין שימוש פקחי באמצעים ובין בחירה חכמה במטרות ואנו ממאנים להפקיד את עתידו של המין האנושי בידי אלה שאינם יודעים את ההבדל. כל מי שהאנושות יקרה לו לא יריע לעתיד פוסט־אנושי.

אולם עם כל דאגתנו, לא עשינו עד כה דבר כדי למנוע זאת. אנו טומנים את ראשינו בחול כי אנו נהנים מן הברכות שהרפואה ממשיכה להרעיף עלינו, או שאנו מתרצים את חוסר המעש שלנו בהצהרה שהנדסת האדם היא בלתי נמנעת ושאיןנו יכולים לעשות שום דבר בעניין. כך או כך, אנו משתפים פעולה בתהליך של ניוון משפיל ומבחינה מסוימת אשמתנו גדולה מזו של קנאי הביולוגיה, שגם אם הם שוגים, אי־אפשר לפקפק בנחישותם לחתור להגשמת האידיאלים שהם מעלים על נס. הכחשה וייאוש, שתיהן גישות לא יאות בכל מצב, נעשות מגונות מבחינה מוסרית כשהנסיבות תובעות מאיתנו לשמור על עולם שיבטיח שגשוג אנושי. בני הדורות שקדמו לנו נענו לאתגר של זמנם, התעלו על עצמם והצילו את עתידה של האנושות מן האבדן האכזרי של צלם האדם בידי העריצות הנאצית והסובייטית. משימתנו, הקשה יותר, היא למצוא דרכים לשמור על העתיד הזה מפני הדה־הומניזציה הרכה של "הבריאה מחדש" הבירטכנית, על כוונותיה הטובות ויוהרתה העיוורת, ולעשות זאת מבלי לערער את יסודות המדע הבירופואי או לדחות את תרומתו האמיתית לרווחת האדם.

למען האמת, לא תהיה זו מלאכה קלה עבורנו ואנו יודעים זאת. אך ההיענות לאתגר מחייבת אותנו להכיר את הקשיים. כי ישנם, באמת, היבטים רבים של החיים המודרניים שבכוחם להכשיל את הניסיונות להכפיף את המפעל הבירופואי לשליטה אנושית. ראשית, אנו במערב מאמינים באוטומטיות טכנולוגית: גם אם אין אנו שוטים עד כדי כך שנראה בכל חידוש קדמה, אנו סבורים, מתוך גישה פטליסטית, כי אי־אפשר למנוע ("אם אפשר לעשות את זה, הדבר ייעשה, אם תרצו ואם לא"). שנית, אנו מאמינים בחירות: חירותם של המדענים לחקור, חירותם של הטכנולוגים לפתח, חירותם של היזמים להשקיע ולהרוויח וחירותם של האזרחים הפרטיים להשתמש בטכנולוגיות הקיימות כדי לספק כל העדפה אישית שהיא, כולל הרצון לפרות ולרבות בכל דרך אפשרית. שלישית, המפעל הבירופואי מעמיד את עצמו על כן גבוה של מוסר ושל אנושיות רחומה, כשהוא חורט על דגלו את הערכים העליונים של החיים המודרניים – ריפוי מחלות, הארכת החיים והקלת סבל – שאיפות שקשה לתפישות מוסריות אחרות להתחרות בהן ("מה שהציבור רוצה הוא לא להיות חולה", אומר ג'יימס ווטסון, "ואם נעזור לו לא להיות חולה, יתמוך בנו").

וישנם מכשולים נוספים. הפלורליזם התרבותי והרלטיביזם הקל והנוח שלנו מקשים על השגת תמימות דעים בנוגע לשאלה מה עלינו לקבל ולמה

עלינו להתנגד; והתנגדות מוסרית לנוהג ביו־רפואי זה או אחר נדחית כלאחר יד, פעם אחר פעם, כגילוי של קנאות דתית או צרות אופקים. אנשים רבים אינם מוכנים לחרוץ משפט בשאלה מה טוב ומה רע, מה נכון ומה מוטעה, גם בעניינים בעלי חשיבות רבה, אפילו כשאלה נוגעים רק להם עצמם, שלא לדבר על עניינים הנוגעים לזולת או לחברה כולה. גם העובדה שהתחום הביו־רפואי מעורב עד צוואר במסחר איננה עוזרת למתנגדים. אינטרסים כלכליים שעוצמתם הולכת וגדלה תומכים בהתקדמות במלוא הקיטור, ואין כנגדם אינטרסים כלכליים התומכים בהאטת הקצב. יתר על כן, מאחר שאנו חיים במדינות דמוקרטיות, הקשיים הפוליטיים מכבידים עלינו להשיג קונצנזוס שיכוון את עתידנו, וזאת נוסף על העובדה שאין לנו ניסיון פוליטי של ממש בהגבלת פיתוחה של טכנולוגיה ביו־רפואית כלשהי. לבסוף, ואולי זהו הדבר המדאיג ביותר, השקפותינו על מהות האנושיות שלנו השתנו באופן כה יסודי בגלל הגישה המדעית-טכנולוגית עד שקיימת סכנה שנשכח מה יש לנו להפסיד מבחינה אנושית.

ועם זאת, על אף שהקשיים הם אמיתיים, מצבנו רחוק מלהיות נואש. למרות המכשולים שנזכרו לעיל, יש לסיפור גם צד שני. עם כל חובתנו לאבזרי הנוחות שלנו ואמונתנו בקדמה, איבדנו את תמימותנו באשר לטכנולוגיה. התנועה לאיכות הסביבה הפנתה את תשומת לבנו לנזק הבלתי מכוון שגרמה התקדמות טכנולוגית ללא פיקוח, ולימדה אותנו כיצד ניתן לרסן כמה נוהגים מסוכנים. עם כל תמיכתנו בחופש המחקר, אנו מכירים בכך שניסויים הם מעשים ולא דיבורים ואנו אוסרים ניסויים בבני אדם ללא הסכמתם, גם כשניתן, אולי, למצוא תרופה למחלה באמצעות מחקר נטול הגבלות; ואנו מרסנים גם את מה שמכונה חופש ההולדה בכך שאנו אוסרים גילוי עריות, פוליגמיה וסחר בתינוקות.

אמנם אנו מעריכים קדמה רפואית, אך אין לשכוח שלמוסדות הביו־רפואיים יש ועדות אתיקה הדנות בהצעות מחקר על בסיס מוסרי, ואם יש הכרח בדבר הן נותנות עדיפות להגנה על ערכי חירות האדם וכבודו גם על חשבון התגלית המדעית. עם כל הפלורליזם המוסרי שלנו, הגיעו לעתים ועדות לאומיות וגופי בדיקה לתמימות דעים מוסרית בנוגע להצבת גבולות למחקר המדעי וליישום הטכנולוגי המותר. בחזית הכלכלית התעוררה דאגה רבה לנוכח הוצאת פטנטים לִגְנִים ולצורות חיים מלאכותיות ולנוכח התפשטותו המהירה של המסחר הגנומי; התגובה הביקורתית גרמה אפילו לאלה שהיו חסידים נלהבים של הביולוגיה החדשה להירתע מהפיכתם הצפויה של חיי אדם

לסחורה עוברת לסוחר. כך, לדוגמה, על אף שחסרים לארצות-הברית מוסדות פוליטיים המנוסים בהצבת גבולות לחידושים ביורפואיים, מנעו הרשויות הפדרליות האמריקניות כבר לפני שנים את פיתוחו של לב מלאכותי המונע בפלוטוניום ומדינות רבות אסרו על העברה מסחרית של איברים להשתלה, למרות שיצירתו של שוק מעין זה צפויה להגדיל את ההיצע הקיים והנחוץ מאוד. בשנים האחרונות נקטו אחדות מן המדינות בארצות-הברית, כמו גם מדינות רבות אחרות בעולם, ובהן ישראל, צעדים פוליטיים שהוציאו פעולות מסוימות אל מחוץ לחוק והשעו אחרות (יצירת עוברים אנושיים למטרות מחקר בלבד; שינויים גנטיים קבועים בבני אדם באמצעות השתלת גנים). החשוב מכל הוא שמרבית האנושות לא הגיעה עדיין לדרגה כזאת של שפלות וציניות עד שלא תחוש תיעוב מן החברה שהקסלי מתאר. גם אם המכשולים העומדים בפני פעולה מוצלחת בתחום הם גבוהים, אין בזה משום תירוץ להתייחס ממנה כליל. מלבד זאת, תהיה זו חרפה להודות בתבוסה עוד בטרם נכנסנו למערכה.

אחד הקשיים העיקריים העומדים בפני הניסיון לשלוט ביעד שאליו מובילה אותנו הביולוגיה הוא העובדה שלא ניתן להכריע, אחת ולתמיד, בעד או נגד היעד של עולם פוסט-אנושי. התגליות המדעיות והכוחות הטכנולוגיים המובילים אותנו לשם נחשפים בפנינו בהדרגה, כל אחד בתורו וללא זיקה גלויה ביניהם, ופעמים רבות הם מוצגים באופן אטרקטיבי כצעדים ש"יעזרו לנו לא להיות חולים". אבל לעתים אנו מגיעים אל פרשת דרכים ברורה שבה ניתן להחליט לאן פנינו מועדות מתוך ידיעה שהכרעתנו תשנה עולם ומלואו – ואכן, היא תשנה את פני העולם לנצח. למרבה המזל, אנו עומדים עתה בפני הכרעה כבדת משקל כזאת. ההתפתחויות האחרונות מספקות לנו הזדמנות מושלמת לתפוס את השור בקרניו ולהשיג שליטה מסוימת בתחום הביורטכנולוגי. כוונתי לאפשרות של שיבוט אנושי, פעולה שיש לה מקום מרכזי בעולמו הדמיוני של הקסלי. אכן, יצירתם של חיים במעבדה ושליטה בהם היא שער הכניסה לעולם חדש ומופלא, לא רק ביצירה הבדיונית אלא גם במציאות.

"לשבט או לא לשבט בני אדם" אינה עוד שאלה דמיונית. ההצלחה בשיבוט כבשים, כמו גם פרות, עכברים, חזירים ועזים מתווה בקווים ברורים וחדים את ההכרעה הגורלית הממשמשת ובאה: האם עלינו להשלים עם שיבוטם של בני אדם ואפילו לקבלו בברכה, או לדחותו מכל וכל? אם נאמין למידע שהתפרסם לאחרונה בעיתונות, מדענים ורופאים נכבדים הודיעו על

כוונתם ליצור את האדם המשובט הראשון בשנה הקרובה. ייתכן שתהליך הייצור כבר נמצא בעיצומו.

כלי התקשורת, המציגים את הדברים בצורה רדודה ומגושמת, כבר מרכיבים אותנו לקראת האפשרות הזאת באמצעות הפיכת המוזר למוכר. בארבע השנים מאז לידתה של דולי, הכבשה המשובטת, השתנתה נעימת הדיון באפשרות של שיבוט אנושי מ"איכס" ל"אה?" ל"אוהו" ול"למה לא?". אלה המעניקים לנושא צביון סנטימנטלי, בעזרתם של מומחים ראשונים במעלה בתחום הביור-אתיקה, ממעיטים בערכם של הדיבורים על שיבוט היפים והחטובים, או הטובים והמבריקים, לצורך השבחת הגזע. תחת זאת הם מגינים על ההתרבות המשובטת בנימוקים של אנושיות וחמלה: טיפול בעקרונות של אנשים ש"אין להם אפשרות אחרת", מניעת הסכנה של מחלות תורשתיות חמורות, "החלפת" ילד שמת. בשמן של התועלות הנדירות האלה הם רוצים שנתיר באופן גורף שיבוט אנושי ולעזאזל התוצאות.

אך אל לנו להיות שאננים לגבי מה שמונח על כף המאזניים, כי הסיכון אמנם גדול עד מאוד. שיבוט בני אדם, גם אם הוא במידת מה המשכן של טכנולוגיות הולדה קודמות, הוא בה בעת דבר חדש מיסודו, הן במהותו והן בתוצאותיו. את התוצאות הללו ניתן לחזות מראש על נקלה, ובייחוד כשמצטרפת אל השיבוט גם היכולת ל"השבחה" גנטית ול"שיפור" גנטי שיונחל לדורות הבאים – יכולת שתהיה, אולי, אפשרית בקרוב, הודות למפעל הגנום האנושי שהושלם לאחרונה. אני מגזים, במידת מה, אך בכיוון הנכון: ההחלטה שלפנינו היא, לא פחות ולא יותר, החלטה אם הריבוי האנושי יישאר אנושי, אם ילדים ייוולדו או ייוצרו לפי הזמנה, ואם ברצוננו לומר כן באופן עקרוני לדרך שתוביל אותנו לגיהנום הבלתי אנושי של עולם חדש, מופלא.

לפני חמש שנים עסקתי בנושא זה במאמר בניו ריפבליק, ובו ניסיתי לנסח את הבסיס המוסרי לתיעוב שאנו חשים כלפי האפשרות של שיבוט בני אדם.² האירועים שהתרחשו מאז רק חיזקו את אמונתי ששיבוט בני אדם הוא רעיון גרוע שזמנו אינו צריך להגיע. עכשיו הדגש בדבריי מעשי יותר. אני עדיין מבקש, כמובן, לשכנע קוראים מתלבטים שהשיבוט הוא רעה חולה, אולם אני מעוניין יותר לעודד את אלה המתנגדים לשיבוט אנושי, אך סבורים שאנו חסרי אונים למנעו. את אלה יש לגייס לתמיכה פעילה במאמצי חקיקה חדשים ומקיפים, שתכליתם עצירת תופעת השיבוט. בנוסף לכך, אבהיר את טיבה של ההזדמנות המעשית העומדת בפנינו גם לאותם קוראים שחששותיהם

התעוררו פחות בשל השיבוט ויותר בגין האפשרויות הטמונות במניפולציות גנטיות ובפעולות אחרות של השבחת גזע.

שכן, לפנינו הזדמנות פז לקבוע, במידת מה, את היעד שאליו מובילה אותנו הביולוגיה. טכנולוגיית השיבוט היא ייחודית והשימוש בה מחייב לא מעט ידע ומיומנות טכנולוגיים. אי לכך, רבים מן האנשים העלולים להוציאה אל הפועל ידועים לנו בשמם. הדרישה הציבורית לשיבוט נמוכה מאוד ורוב בני האדם מתנגדים לו בהחלט. שום דבר בעל חשיבות מדעית או רפואית לא ירד לטמיון אם תיאסר הרבייה המשובטת. ניתן להשיג, בעזרת אמצעים חלופיים שאינם שנויים במחלוקת, כמה מן התוצאות הרפואיות החיוביות החשובות ביותר המיוחסות לשיבוט האנושי (שלא לצורכי הולדה). העניין המסחרי בשיבוט אנושי עודנו מוגבל למדי, ואומות העולם פועלות במרץ למניעתו. ייתכן שאנו ניצבים בפני ההזדמנות הטובה ביותר לאחוז בהגה הרכבת הדוהרת ללא נהג אל עולם פוסט-אנושי, ולהובילה אל עתיד אנושי מכובד יותר.

ב

מהו שיבוט? שיבוט, או רבייה א־מינית, הוא יצירתם של פרטים זהים מבחינה גנטית לפרט קיים. שמו של התהליך מרשים: "העברת גרעין תא סומטי", אך הרעיון שביסודו פשוט. קח ביצית בשלה אך בלתי מופרית, הסר או נטרל את גרעינה, החדר אליה גרעין מתא ממזין (סומטי) של אורגניזם בוגר, וכשהביצית תתחיל להתחלק העבר את העובר הקטן לרחמה של אישה כדי להתחיל בהריון. מאחר שכמעט כל החומר התורשתי של התא נמצא בגרעינו, הביצה בעלת הגרעין החדש והפרט שיתפתח ממנה יהיו זהים מבחינה גנטית לאורגניזם שממנו נלקח הגרעין.

ניתן ליצור מספר בלתי מוגבל של פרטים זהים מבחינה גנטית באמצעות העברת גרעיני תאים. באופן עקרוני, כל אדם, זכר או נקבה, רך נולד או מבוגר, ניתן לשיבוט בכל כמות שהיא. ומאחר שתאים יכולים להאריך ימים בצורתם המשומרת יותר מן המקור שממנו נלקחו, אפשר לשבט גם מתים. מכיוון שהשיבוט איננו מחייב מעורבות אישית מצד האדם שממנו נלקח החומר

הגנטי, ניתן על נקלה לשבט אנשים, חיים או מתים, ללא הסכמתם – איום על חופש ההולדה שזכה לתשומת לב מועטת יחסית.

יש להיזהר מכמה אי־הבנות אפשריות. שיבוט אינו שכפול. העתק המשובט של ביל קלינטון, למרות שיהיה כפילו הגנטי, יבוא לעולם קירח וחסר שיניים, וירטיב את חיתוליו ככל תינוק אנושי אחר. אך שיבוט אינו דומה גם ללידה טבעית של תאומים זהים. התאום המשובט יהיה זהה למבוגר קיים, קשיש יותר, והוא יבוא לעולם לא במקרה אלא באופן מכוון, כשהמבנה התורשתי שלו כולו נקבע מראש באמצעות הוריו או בידי המדענים. יתר על כן, נראה ששיעור ההצלחה של השיבוט, לפחות בהתחלה, לא יהיה גבוה ביותר: המדענים בסקוטלנד העבירו 277 גרעינים בוגרים לביציות כבשים, השתילו 29 עוברים משובטים והשיגו את לידתה של כבשה משובטת חיה אחת ויחידה.

מסיבה זו, בין היתר, אין זה סביר, לפחות לעת עתה, שהשיבוט ייחנה מפופולריות רבה; ואין חשש מידי לייצור המוני של כפילים מרובי עותקים. יחד עם זאת, לרבבות האנשים המפרנסים אלפי מכונים לפוריות בכל רחבי העולם – מתקנים העושים כבר שימוש בהפריה חוץ־גופית ובטכניקות אחרות – שיבוט יהיה אופציה שלא תחייב כמעט שום טרחה נוספת. פאנוס זאבוס, מומחה לפוריות ממדינת קנטקי, שהודיע על תכניתו לשבט ילד, טוען שקיבל כבר אלפי פניות בדואר אלקטרוני מאנשים הלהוטים לשבט, למרות הסכנות הידועות של כישלון וצאצאים פגומים. אם יתעוררו אינטרסים מסחריים ב"בנק גרעיני תא" כמו בבנק זרע ובאיסוף ביציות; אם ספורטאים מפורסמים או אנשים ידועים אחרים יתחילו לשווק את הדנ"א שלהם כפי שהיום הם משווקים את חתימותיהם וכמעט כל דבר אחר; אם שיטות של בדיקות גנטיות בעוברים ומניפולציות גנטיות ארוכות טווח יתקדמו כצפוי וירחיבו את היקף ההסתייעות במעבדות כדי להשיג תינוקות "טובים" יותר – אם כל זה יתרחש, יהפוך השיבוט, אם יוֹתֵר, ליותר מפעילות שולית, ולו רק בשל חופש הבחירה בענייני ילודה.

מה עלינו לחשוב על האפשרות הזאת? שום דבר חיובי. לאמיתו של דבר, רוב האנשים סולדים ממרבית ההיבטים של שיבוט בני אדם: האפשרות של ייצור המוני של יצורי אנוש וקבוצות גדולות של כפילים שהאינדיבידואליות שלהם מוטלת בספק; הרעיון של "תאומים" שהם אב ובנו או אם ובתה; האפשרות המוזרה של אישה שתלד ותגדל העתק גנטי של

עצמה, של בן-זוגה, או אף של אמה או אביה שהלכו לעולמם; העיוות שבהבאתו לעולם של ילד כ"תחליף" מדויק לאדם אחר שהלך לעולמו; יצירתם התועלתנית של כפילים עובדיים שיוקפאו או ייוצרו במיוחד כדי לספק רקמות זהות או איברים להשתלה בעת הצורך; הנרקיסים של אלה שירצו לשבט את עצמם והתנשאותם של אחרים שיהיו סבורים שהם יודעים מי ראוי שישבטוהו; היהירות העיוורת, הפרנקשטיינית, שביצירת חיי אנוש ובהשתלטות הולכת וגדלה על גורלם; בני אדם משחקים את אלוהים. אף אחד, כמעט, אינו משתכנע מן הנימוקים המצדדים בשיבוט אנושי, וכמעט הכל צופים שישתמשו בו שלא כהלכה וינצלוהו לרעה. והדעה הרווחת, שהשיבוט האנושי אינו ניתן למניעה עוד, מגבירה את הסלידה שהאפשרות הזאת מעוררת.

סלידה איננה נימוק. אחדים מהדברים שעוררו תיעוב אתמול מתקבלים היום בשלוות נפש, ואין זה תמיד לטובה. יחד עם זאת, במקרים מכריעים מסוימים, התיעוב הוא הביטוי הרגשי של חכמה עמוקה, שאין בכוחה של התבונה לבטאה בשלמותה. האם יכול משהו באמת ובתמים להעלות נימוק שיבטא באופן מלא את הזוועה שבגילוי עריות בין אב לבתו (אפילו בהסכמה), או במשכב בהמה, או בהתעללות בגווייה, או באכילת בשר אדם, או באונס או רצח של אדם אחר? האם אי-יכולתו של משהו לספק הצדקה הגיונית מלאה לשאט נפשו ממעשים שכאלה מעמידה בספק את צדקתה המוסרית של תחושת הרתיעה שלו?

אני סבור שסלידתנו משיבוט בני אדם שייכת לקטגוריה הזאת. אנו חשים דחייה לנוכח אפשרות זו לא בגלל מוזרותה או חדשנותה, אלא משום שאנו מרגישים, באופן בלתי אמצעי וללא צורך בנימוקים הגיוניים, שהיא פוגעת בדברים יקרים ללבנו. אנו חשים שהשיבוט הוא זיהום עמוק של טבענו כיצורים מולידים ושל היחסים החברתיים הבנויים על בסיס טבעי זה. אנו חשים גם שהשיבוט הוא צורה קיצונית של התעללות בילדים. בתקופה זו, שבה כל דבר נתפש כמותר כל עוד הוא נעשה מתוך בחירה חופשית, ושבה גופינו נחשבים למכשירים גרידא למילוי רצוננו הרציונלי והאוטונומי, ייתכן שהסלידה היא הקול היחיד שנשמע עדיין ברמה בהגנה על הליבה של אנושיותנו. רדודות הן הנפשות ששכחו כיצד להתחלחל.

אולם הסלידה אינה צריכה לעמוד עירומה בפני בית דינה של התבונה. את החכמה שבזעזוע שלנו מפני השיבוט האנושי אפשר לבטא במילים, לפחות באופן חלקי, גם אם זהו, בסופו של דבר, אחד מן המקרים שבהם יש ללב סיבות משלו, שאין השכל יכול לרדת לחקרן. אני מעלה ארבעה טיעונים נגד השיבוט האנושי: שהוא מהווה אקספרימנטציה לא־אתית; שהוא מאיים על זהותו ועל ייחודיותו של הפרט; שהוא הופך את ההולדה לייצור תעשייתי (בייחוד כשהוא נתפש כמבשרן של המניפולציות שיבואו בעקבותיו); ושמשמעותו היא התייחסות רודנית לילדים ועיוות ההורות. שימו נא לב: אני מדבר רק על מה שמכונה שיבוט לצורך הולדה, ולא על יצירתם של עוברים משובטים לצורכי מחקר. ההסתייגויות שניתן להעלות לגבי יצירת עוברים (או השימוש בהם) לצורכי מחקר אינן תלויות כלל בשאלה האם העוברים האלה נוצרו באמצעות שיבוט. הדבר השונה מעיקרו והחדש מיסודו הוא השיבוט לצורך הולדה.

כל ניסיון לשבט יצור אנושי הוא בבחינת ניסוי לא־אתי בילד האמור לבוא לעולם. בכל הניסויים שנערכו בבעלי חיים הצליחו רק שניים עד שלושה אחוזים מניסיונות השיבוט. לא זו בלבד שעוברים מתים כבר בזמן ההריון או נולדים מתים, רבות מן המכונות "הצלחות" גם הן, למעשה, כישלונות. כפי שהתברר רק לאחרונה, ישנה שכיחות גבוהה מאוד של מומים ועיוותים קשים בקרב חיות משובטות הנולדות כשהן בחיים. לפרות משובטות יש, לעתים קרובות, בעיות לב וריאה; עכברים משובטים מפתחים, לאחר זמן מה, עודף משקל חולני. חיות משובטות אחרות אינן מתפתחות באופן תקין.

הבעיה, אומרים המדענים, נעוצה אולי בעובדה שביצית עם גרעין סומטי חדש צריכה לתכנת את עצמה מחדש בתוך דקות או שעות, בשעה שגרעינה המקורי של הביצית הוכן במשך חודשים ושנים. הסיכוי לטעות בתרגום ההוראות הגנטיות גדל עקב זאת במידה רבה, ונגרמים ליקויים התפתחותיים שחלק מהם יתגלו רק לאחר זמן רב. (יש לציין גם שליקויים לא־טבעיים אלה עלולים להשפיע על תאי הגזע שהמדענים מקווים לאסוף מעוברים

משובטים. עוברים גרועים, תאי גזע גרועים.) כמעט כל המדענים מסכימים כיום שניסיונות לשבט בני אדם טומנים בחובם סיכונים כבדים ליצירת ילדים חולניים, חריגים ומעוותים. ומה ייעשה בהם? האם פשוט ניפטר מאלה שאינם עומדים בציפיותינו? בקרב המתדיינים בנושא, ובכללם גם המדענים, שוררת הסכמה כמעט פה אחד: ניסיונות לשיבוט בני אדם הם חסרי אחריות ולא-אתיים. אין לנו אפילו אפשרות אתית לבדוק אם שיבוט אנושי הוא בר-ביצוע. אילו הצליח, היה השיבוט מעלה שאלות חמורות של זהות ואינדיבידואליות. המשובט עלול להיות נבון בעניין זהותו הייחודית, לא רק משום שיהיה זהה לאדם אחר, הן מבחינת מבנהו הגנטי והן מבחינת מראהו, אלא משום שהוא עשוי להיות תאומו של האדם שהוא "אביו" או "אמו" – אם ניתן עדיין לכנותם כך. משום מה מתייחסים בסלחנות יתרה למקרה הנוח של שיבוט פנים-משפחתי, דהיינו של הבעל או האישה (או של אם חד-הורית). הסבורים כך שוכחים את הסכנות המיוחדות במינן הכרוכות בערבוב יחסי תאומים עם יחסי הורה-ילד (היחסים בין תאומים זהים אינם תקדים למצב זה, אך אפילו מקרה זה שהוא פחות בעייתי, מלמד אותנו כמה קשה לשמור על עצמאות מן האדם שהקשר אליו הוא האמיץ ביותר). כמעט שום הורה לא יוכל להתייחס להעתק משובט של עצמו כפי שהוא מתייחס לילד שהוא תוצאה של ההגרלה המינית. מה יקרה כשההעתקה המשובטת של אמא תגיע לגיל ההתבגרות ותיעשה דומה כשתי טיפות מים לאישה שבה התאהב אבא? ובמקרה של גירושין, האם תמשיך אמא לאהוב את העתקו המשובט של אבא, למרות שכבר איננה סובלת את מראהו של אבא בכבודו ובעצמו?

רוב האנשים חושבים על השיבוט מנקודת הראות של מבוגרים היוזמים צעד זה מתוך בחירה. איש כמעט אינו חושב איך זה להיות ילד משובט. אין ספק שחיי החדשים ייבחנו ללא הרף בהשוואה לאלה של הגרסה המבוגרת יותר. גם ללא ציפיות הוריות יוצאות דופן מן המשובט – לדוגמה, שיחיה את חייהם שלהם ללא השגיאות שעשו – הילד יהיה, קרוב לוודאי, קוריוז הגורם ל"דז'ה וו". שלא כתאומים זהים "נורמליים", אדם משובט – יהא זה שהועתק ממנו אשר יהא – יישא על כתפיו את משאו של גנוטיפ שכבר חי את חייו. הוא לא יהיה הפתעה מוחלטת לעולם: יש להניח שתמיד ישו את קורותיו עם חייו של כפילו, בייחוד אם שובט מאדם מחונן או מפורסם. אמנם גידולו ונסיבות חייו יהיו שונים – המבנה התורשתי אינו בדיוק גורלו של האדם – אלא שיש להניח שמאמצייהם של ההורים יכוונו לעיצוב החיים החדשים האלה על פי דוגמת המקור, או לפחות שהם יבחנו תמיד את ילדם

כשהגרסה המקורית עומדת לנגד עיניהם. כי אחרת, מדוע שיבטו את ילדם מלכתחילה מכוכב הכדורסל, המתמטיקאי, מלכת היופי או אפילו מאבא היקר? שיבוט אנושי יהיה גם צעד ענק לקראת הפיכת ההולדה לייצור, הפרייה והרבייה לתעשייה ("עבודת יד" כפשוטה), תהליך שכבר החל עם ההפריה החוץ-גופית ובדיקתם הגנטית של עוברים. בשיבוט, לא זו בלבד שהתהליך מתבצע בידי אדם, אלא שהתכנית הגנטית של הפרט המשובט נבחרת ונקבעת באופן מוחלט בידי האומנים האנושיים. אמת, ההתפתחות שתתרחש לאחר מכן תהיה עדיין טבעית והילדים שיבואו לעולם יהיו אנושיים בבירור, אך זה יהיה צעד גדול לקראת הפיכתו של האדם עצמו לעוד אחד מן המוצרים מעשה ידיו.

במה נבדלת ההולדה מן העשייה? בתהליך טבעי של פרייה ורבייה, בני אדם מתאחדים כדי לתת קיום לעוד בן-אנוש, שנוצר בדיוק כמונו ובאמצעות מה שאנו: בני-אנוש חיים, ועל כן בני-מותה, ועל כן משתוקקים לארטריות, ועל כן פרים ורבים. אך ברבייה השיבוטית ובאופני הייצור המתקדמים יותר שאליהם תוביל, אנו מעניקים קיום לבן-אנוש לא באמצעות מה שהננו, אלא באמצעות מה שאנו רוצים ומתכננים.

אומר זאת בבירור. הבעיה איננה עצם ההתערבות הטכנית, והעיקר הוא לא בכך ש"הטבע יודע טוב יותר". הבעיה היא שכל ילד שישותו, אופיו ותכונותיו קיימים בזכות עיצוב אנושי אינו עומד על אותו מישור כעושי. כמו כל מוצר מעשה ידינו, מצוין ככל שיהיה, הוא מצוי בעמדת נחיתות בהשוואה לאומן, שעל רצונו וכשרונו היצירתי הוא מעיד. בשיבוט אנושי, מדענים ו"הורים" לעתיד מאמצים גישה טכנוקרטית לילדים אנושיים: ילדים אלה הופכים להיות החפצים שהם מייצרים. הסדר כזה פוגע בצלם האדם מיסודו ואין זה משנה עד כמה איכותי יהיה המוצר הנובע ממנו.

רבייה כזאת, שניטלה ממנה האנושיות והיא הפכה לתעשייה, מושפלת עוד יותר על ידי המסחור – השלכה בלתי נמנעת כשמתירים לעשיית התינוקות להתנהל בחסות שיקולי רווח והפסד. חברות ביו-טכנולוגיה גדלות כבר עתה בקצב מהיר, אך עם השלמת מפעל הגנום האנושי, תואץ להדהים התפתחותו של השוק הזה. "ביציות למכירה" הן כבר עסק משגשג, המסתתר מאחרי מסיכה של "תרומה". מודעות פרסומת בעיתונים בקמפוסים של אוניברסיטאות יוקרה מציעות עד 50,000 דולרים ל"תורמת" ביצית גבוהה קומה דייה כדי להתקבל לנבחרת הכדורסל ובעלת ציונים גבוהים דיים במבחנים הפסיכומטריים כדי להתקבל לאוניברסיטת סטנפורד. איש לא יופתע

מכך שבמחירים כאלה נמצאות הרבה סטודנטיות צעירות הלהוטות לסייע לקונים להשיג את התינוקות המשובחים ביותר שניתן לרכוש. (היזמים, שוכרי הביציות והרחם, פועלים ללא בושה על סמך ההנחה העתיקה, המגעילה והמיזוגנית, שלפיה רוב הנשים יעמידו לרשותן את גופן תמורת מחיר הולם.) עוד לפני שתגיע היכולת לשבט בני אדם לשלמות, ישקיעו חברות מבוססות באיסוף ביציות מניתוחי שחלות או משחלות שהוצאו מגופות, יבצעו שינויים גנטיים בעוברים וייזמו אגירת רקמות מתורמים אפשריים. עם השכרת שירותי רחם לפונדקאות וקנייה ומכירה של רקמות ועוברים בהתאם לתעריף שתקבענה סגולותיו של התורם, יהיה מסחורם של חיי אנוש חדשים תופעה שאי-אפשר לעצרה.

ולבסוף, פעולת השיבוט האנושי באמצעות העברת גרעין התא – כמו צורות צפופות אחרות של הינדוסו הגנטי של הדור הבא – תשמר ואף תחמיר אי-הבנה עמוקה לגבי המשמעות של הבאת ילדים לעולם ולגבי הקשר שבין הורים לילדים. כשבני-זוג מחליטים להעמיד צאצאים בדרך הרגילה, הם אומרים הן להופעתם של חיים חדשים – לא רק להבאת ילד לעולם, אלא גם לקבלת הילד כמות שיהיה כשייוולד. בהכירנו בסופיותנו, בכך שאנו פותחים את עצמנו למי שיבוא במקומנו, אנו מודים במשתמע בגבולות שליטתנו.

כשאנו נכונים לקבל את העתיד על ידי העמדת צאצאים, משמעות הדבר היא שאנו מוותרים על תביעתנו להשתתף בעצמנו בנחיות המיוחלת של חיי האדם והמין האנושי. משמעות הדבר היא שילדינו אינם שייכים לנו. הם אינם רכושנו, הם אינם נכסינו. אין זה גם תפקידם לחיות עבורנו את חייו או לחיות את חייו של מאן דהו, מלבד את חייהם שלהם. ייחודם ועצמאותם הגנטית מבשרים באופן טבעי את האמת העמוקה, שניתנו להם חיים משלהם לחיותם, חיים שאיש לא חי אותם לפניהם. גם אם צמחו מן העבר, הם יוצאים לדרך לא-נודעת אל העתיד.

נזק רב כבר נגרם בידי הורים המנסים לחיות באופן עקיף באמצעות ילדיהם. הילדים נאלצים לעתים להגשים את חלומותיהם המנופצים של הוריהם המאוכזבים. אך בעוד שלרוב ההורים יש תקוות ביחס לילדיהם, להורים משובטים יהיו ציפיות. הורים שתלטיניים כאלה הם שינקטו, מלכתחילה, צעד החלטי הסותר לחלוטין את הטבע הפתוח, הנושא מבטו קדימה, של יחסי הורים-ילדים. לילד נמסר מערך גנטי שכבר חי את חייו, מתוך ציפייה גמורה שתכנית זו של חיים שחלפו צריכה לשלוט בחיים שיבואו.

קיומו של ילד זה נועד אך ורק לממש את רצונם של הוריו. השיבוט – כמו כל המניפולציות המתוחכמות יותר לצורך השבחת הגזע, שיבואו בוודאי בעקבותיו – הוא, לפיכך, רודני במהותו, כי הוא מבקש לשוות לילדיו של אדם את צלמו שלו (או את זה שבחר עבורם) ולכוף את עתידם לרצונו. האם זה מוגזם? תנו דעתכם באופן קונקרטי למציאות החדשה של אחריות ואשמה שתשרור בביתם של המשובטים. לא רק עוון האבות ייפקד על הבנים, אלא גם בחירתם הגנטית ואף מעבר לשילשים ולריבעים; וכל אחד ידע מי נושא באחריות. שום הורה לא יוכל להאשים את הטבע או את ההגרלה הגנטית כשבנו המתבגר יצטער ויסבול בשל אפו הגדול, שכלו הרפה, חוסר הכשרון המוסיקלי שלו, מזגו העצבני או כל דבר אחר שהוא שונא בעצמו. בין אם הדבר הוגן ובין אם לא, הילדים יראו באלה ששיבטו אותם אחראים לכל דבר בחייהם, בין אם הוא נובע מטבעם ובין אם מקורו באופן גידולם. וההורים, בייחוד הטובים שבהם, יישאו באשמה ללא גבול. רק הנפשות הרודניות באמת יישנו שנת ישרים.

ד

מגני השיבוט אינם חוברים ביודעין לרודנות. נהפוך הוא. אוזניהם אטומות לרוב השיקולים האחרים, והם רואים את עצמם בעיקר כידידיה של החירות: חירותו של הפרט לפרות ולרבות, חירותם של המדענים ושל הממציאים לגלות, להמציא ולעודד "קדמה" בידע ובטכניקה הגנטית, וחירותם של היזמים להרוויח בשוק. הם רוצים שרק בעלי חיים ישובטו בהיקף נרחב, אך הם מתייחסים גם לשיבוט אנושי כאל ברירה אפשרית, כדי שנוכל לממש את "הזכות לפרות ולרבות" – זכותנו להעמיד צאצאים, וצאצאים שיהיו בעלי "גנים רצויים". אחדים הצביעו על כך שבמסגרת "הזכות לפרייה ורבייה" אנו מפעילים כבר צורות מוקדמות של רבייה מלאכותית, רבייה לא-טבעית, ורבייה המתרחשת מחוץ למסגרת הנישואין, ואנו עוסקים כבר גם בצורות מוקדמות של ברירה לצורך השבחה גנטית. מסיבה זו, הם טוענים, השיבוט כבר אינו צעד גדול.

לפנינו דוגמה מושלמת של הגיון המדרון החלקלק. העיקרון של חופש הרבייה, כפי שמנסחים אותו חסידי השיבוט, מאמץ מבחינה הגיונית את

קבילותה המוסרית של הגלישה עד לתחתית המדרון: ייצורם של ילדים במעבדה באופן מלא, מן המבחנה ועד לעריסה (אם הדבר יהפוך בר-ביצוע), ויצירתם של ילדים שהמבנה הגנטי שלהם יהיה כולו תוצאה של תכנון הורי וברירה על פי עקרונות ההשבחה הגנטית. אם משמעותו של חופש הרבייה היא הזכות שיהיה לאדם ילד על פי בחירתו וכל האמצעים כשרים לכך, הרי שעיקרון זה אינו מכיר ואינו מקבל גבולות כלשהם.

חסידי השיבוט רוצים לשכנע אותנו שיש לו שימושים מוצדקים שניתן להבחין בינם ובין אלה הבלתי מוצדקים, אך על פי עקרונותיהם שלהם, גבולות כאלה אינם בנמצא (וגם אילו היו, לא ניתן היה לאכפם בפועל: ברגע שהשיבוט יותר, איש לא יצטרך לדעת מי משבט את מי ולמה). הרבייה החופשית, כפי שהם רואים אותה, מתבצעת אך ורק על פי רצונם הסובייקטיבי של ההורים המיועדים. המקרה של זוג נשוי וחשוך ילדים, המעורר הזדהות רגשית, דומה לחלוטין מבחינה זו למקרה של הורה יחיד (נשוי או לא) הרוצה לשבט מישוהו מפורסם או מוכשר, חי או מת. והעיקרון שהם מקבלים מצדיק לא רק שיבוט, אלא גם את כל הניסיונות המלאכותיים העתידיים ליצור (לייצר) תינוקות "טובים יותר" או "מושלמים".

"התינוק המושלם" אינו מעניין, כמובן, את הרופאים המטפלים בבעיות פוריות, אלא את מדעני ההשבחה הגנטית ותומכיהם, המוכנים להסתתר, לעת עתה, מאחורי גבם של נושאי דגל חופש הרבייה והאהדה לחשוכי הילדים. הזכות העליונה, לדידם, איננה מה שמכונה הזכות לפרות ולרבות, אלא מה שהביוולוג בנטלי גלאס כינה, לפני רבע מאה, "זכותו של כל ילד להיוולד במבנה גופני ונפשי בריא, המבוסס על מערך גנטי בריא... הזכות שאינה ניתנת לערעור לתורשה בריאה"³. אולם, כדי להבטיח זכות זו וכדי ליצור את בקרת האיכות הנדרשת לשם כך, יהיה צורך לנהל את תהליך ההפריה וההריון האנושיים לאור זרקורי המעבדה, שבה יוכל הילד העומד להיוולד לעבור הפריה, הזנה, גיזום, ניכוש, שמירה, בדיקה, צביטה, שידול, הזרקה, בחינה, דירוג, סיווג, אישור, החתמה, אריזה, איטום ומשלוח. אין שום דרך אחרת לייצר את התינוק המושלם.

אם אתם סבורים שתרחישים כאלה מחייבים כפייה מבחון או עריצות ממשלתית, טעות בידכם. לכשתיווצר האפשרות, בעזרת חקר הגנום האנושי, לייצר או לבחור מה שנחשב בעיני אחדים כ"תינוקות טובים יותר" – חכמים יותר, יפים יותר, בריאים יותר, ספורטיביים יותר – יעוטו ההורים על ההזדמנות "לשפר" את צאצאיהם. מי שלא יעשה כך ייחשב, בעיני החברה,

כמי שמזניח את ילדיו. על אלה שיתנגדו לשיפוצים כאלה יופעל לחץ אדיר לשפר מראש את סיכויי ילדיהם שטרם נולדו ממש כשם שישנם כאלה המתכננים, כמעט מרגע לידת ילדיהם, כיצד יכניסו אותם לאוניברסיטת הרווארד. אין זה משנה שבהעדר קנה מידה ל"טוב" או ל"יותר טוב" אין איש יכול לדעת אל נכון אם שינויים כאלה יהיו באמת בגדר שיפורים.

המצדדים בשיבוט דוחקים בנו לשכוח את תרחישי המדע הבדיוני, המתארים ייצור מעבדתי של משובטים מרובי עותקים, ולהתרכז במקרים מעוררי האהדה של זוגות חשוכי ילדים, המממשים את זכותם להוליד. אך אם מקרה בודד הוא תמים כל כך, מדוע חזרה עליו פעמים רבות היא כה מעוררת דחייה? (כמו כן, מדוע מתנגדים אחרים להפקת רווח כספי מפעולה זו, אם היא עצמה לגיטימית לחלוטין?) התרחישים המכונים מדע בדיוני – עולם חדש, מופלא, לדוגמה – ממחישים את משמעותו של מה שנראה לנו, בטעות, כמצב תמים ובלתי מזיק. הם מראים לנו שמה שנראה כהומניות רחומה הוא, בסופו של דבר, דה־הומניזציה דורסנית.

ה

באין אם הם מסכימים לנימוקים שלי ובין אם לאו, אני סבור שרוב האנשים יקבלו את המסקנה: שיבוט אנושי הוא בלתי מוסרי במהותו ומסוכן בהשלכותיו הצפויות, וביניהן התקדים שהוא ייצור בשאלת עיצוב ילדינו. אחדים מגיעים למסקנה זו מסיבות אחרות, שונות מאלה שלי: חשש מפגיעה בשוויון הזכויות בגלל אי־שוויון בנגישות להשבחה באמצעות שיבוט; דאגה מפני ההשפעות הגנטיות של שכפול א־מיני; רתיעה מן ההנחה המשתמעת בדבר דטרמיניזם גנטי; התנגדות ליצירת מצב שבו יושלכו עוברים מיותרים לאשפה; התנגדות דתית ל"אדם המשחק את תפקידו של האל". כך או כך, מסיבות אלה או אחרות, רובם המכריע של בני האדם ממשיך להתנגד בתוקף לשיבוט אנושי.

עבורנו, אם כן, השאלות האמיתיות הן: מה עלינו לעשות בעניין? כיצד נשיג את ההצלחה הגדולה ביותר? שאלות אלה צריכות לעניין כל מי שחשוב לו להבטיח שליטה אנושית מכוונת בכוחות העלולים לעצב מחדש את אנושיותנו, גם אם השיבוט איננו הסוגיה שבה היה בוחר להתמקד. התשובה

לשאלה הראשונה נראית פשוטה למדי. מה שעלינו לעשות הוא לפעול למניעת שיבוט אנושי באמצעות הפיכתו לבלתי חוקי.

עלינו לחתור, אם אפשר, להטלת איסור חוקי כלל-עולמי על השיבוט, ולכל הפחות להטלת איסור כזה בכמה מדינות מפתח – ובמהרה, לפני שנעמוד בפני עובדה מוגמרת. מובן שגם איסורים חוקיים אפשר להפר, אך אנו מונעים, ללא ספק, נזק רב בכך שאנו מוציאים אל מחוץ לחוק גילוי עריות, עבדות מרצון ומכירתם וקנייתם של איברים ותינוקות. מדענים חסרי מעצורים יוכלו, בוודאי, לנסות ולהפר בחשאי את החוק, אך נוכל להרתיע אותם הן באמצעות ענישה פלילית והן באמצעות קנסות כספיים, כמו גם בכך שניטול מהם את התמריץ להתגאות ולבקש לעצמם הערכה על תעוזתם הטכנולוגית.

איסור כזה על ייצור תינוקות משובטים לא יפגע בהתקדמות המחקר המדעי והטכנולוגי בתחום הגנטי. ההפך הוא הנכון: הוא ייטע בלב הציבור ביטחון בכך שהמדענים מעדיפים להמשיך בעבודתם בלי לפגוע בנורמות ובתחושות המוסריות העמוקות של הקהילה האנושית. הוא אף יגן על המדענים ההגונים מפני תגובת-הנגד הציבורית על התנהגותם הפסולה והחצופה של כמה מעמיתיהם. כפי שהודו בפומבי מדענים רבים, מדע חופשי וראוי לשמו צריך לחשוש הרבה יותר מתגובה ציבורית חריפה על שערוריית שיבוט מאשר מאיסור על ביצועו, בתנאי שהאיסור מנוסח בתבונה ונאכף בתוקף על אלה המנסים להפר אותו.

בכל רחבי העולם התנועה לאיסור שיבוט אדם צוברת תנופה. עשרים ותשע אומות החברות בקהילה האירופית כבר הטילו איסור מסוג זה, להוציא בריטניה, המתירה עדיין שיבוט לצורכי מחקר בלבד.⁴ הפרלמנט היפני חוקק בשנת 2000 חוק המטיל עונש של עשר שנות מאסר או קנס כבד על המעשה, משום ש"יכולות להיות לו השלכות חמורות על כבוד האדם, על הביטחון הביולוגי של חיי האדם וגוף האדם, ועל שמירת הסדר החברתי".⁵ בישראל נחקק ב-1999 "חוק איסור התערבות גנטית", הקובע תקופה קצובה של חמש שנים שבהן נאסר שיבוט אדם או שימוש בתאי רבייה שעברו שינוי גנטי לצורך יצירת אדם.⁶ גם ארגונים בינלאומיים חשובים כמו האומות המאוחדות וקבוצת שבע המדינות המתועשות הפגינו חזית אחידה, וקראו נחרצות לאיסור עולמי על שיבוט אנושי.⁷

לאור הצעדים ההחלטיים שנקטו שאר המדינות המתועשות, דווקא מדיניותה של ארצות-הברית – שעיני העולם נשואות אליה בעניין זה, ולו

רק משום שהיא עומדת בחזית המחקר בתחום ההנדסה הגנטית – נראית מהוססת וחסרת החלטיות. למרות ששש ממדינות ארצות-הברית – טקסס, מישיגן, לואיזיאנה, קליפורניה, רוד איילנד ווירג'יניה – כבר אסרו את השיבוט האנושי, טרם עוגן האיסור בחקיקה פדרלית. לפני שנים מספר, זמן מה לאחר היוולדה של דולי, קרא נשיא ארצות-הברית ביל קלינטון לחקיקה שתוציא את השיבוט האנושי אל מחוץ לחוק. למרות ההסכמה הכללית בקונגרס שיש לנקוט צעד כזה, הניסיונות להוציא אותו אל הפועל נתקלו בקשיים לא-מועטים. אפשר היה לחשוב שיהיה קל למדי למצוא נוסח חוקי ברור לאיסור על ניסיונות לשיבוט בני אדם (ומדינות אחרות לא מצאו בזה קושי רב, ככל הנראה). אך כשנידון הדבר במישור הפדרלי, התגלעו קשיים לגבי הגדרת המונח המעורפל לכאורה "בן אדם", וויכוחים ניטשו בשאלה האם הוא חל גם על השלבים העובריים המוקדמים (שלפני ההשתלה) של החיים האנושיים. ועם זאת, בארבע השנים האחרונות השתנו הנסיבות מאוד והצורך באיסור נעשה דחוף יותר ובעייתי פחות.

בשנת 1998 הונחו שתי הצעות חוק נגד שיבוט על שולחן הסנאט האמריקני. הצעת החוק מטעם הדמוקרטים ביקשה לאסור מה שמכונה שיבוט לצורך הולדה, באמצעות איסור על העברת עוברים משובטים אל תוך גופן של נשים כדי ליצור הריון.⁸ הצעת החוק הרפובליקנית ביקשה לאסור את השיבוט מכל וכל, באמצעות הטלת איסור גם על יצירתם של עוברי אדם משובטים. שני הצדדים התנגדו ל"שיבוט לצורך הולדה", הניסיון להביא ללידתו של ילד חי, שהוא העתקו המשובט של אדם חי או אדם שחי בעבר.⁹ אולם הצעת החוק הדמוקרטית התירה יצירת עוברים משובטים לצורכי מחקר, בעוד שהצעת החוק הרפובליקנית אסרה זאת. התנועה נגד הפלות מלאכותיות לא יכלה לתמוך בראשונה, והקהילה המדעית והתעשייה הביו-טכנולוגית התנגדו לאחרונה. לובי זה הצליח אף לשכנע תריסר סנאטורים רפובליקנים להתנגד לקיום הצבעה על ההצעה הרפובליקנית (שאפילו תומכיה מודים עכשיו שנוסחה בצורה גרועה). בגלל פער עמוק בשאלת המחקר בעוברים, תהום שלא ניתן היה לגשר עליה, נקלעו הדיונים בקונגרס למבוי סתום במשך זמן רב, וכתוצאה מכך נבלמה גם התקדמותו של האיסור על שיבוט לצורכי הולדה, שכמעט הכל רצו בו.

כדי למצוא מוצא ממצב העניינים הזה, הציעו כמה אנשים (ואני בתוכם) "דרך שלישית" של חקיקה, שתאסור בפועל רק את השיבוט לצורכי הולדה, אך לא תיתן גושפנקה חוקית ליצירת עוברים משובטים לצורכי מחקר. התברר

שגם זה קשה לביצוע. קל למדי לנסח את ההסתייגות השלילית הנדרשת כדי להניח בצד את שאלת המחקר בעוברים: "שום דבר בחוק זה לא יתפרש כאילו הוא קובע את חוקיותה של יצירת עוברים משובטים לצורכי מחקר. חוק זה אינו מתיר ואינו אוסר פעולה כזאת". קשה הרבה יותר לנסח את האיסור עצמו במונחים שאינם משתמעים לשתי פנים ושיתקבלו על דעת כל הצדדים. לדוגמה, אחד מן הקשיים היה נעוץ בעובדה שאיסור שיחול רק על העברת עוברים משובטים, ולא יתייחס כלל לשאלת עצם יצירתם, עלול להציב את ממשלת ארצות-הברית בעמדה של דרישה להרס חיים שאך זה נוצרו – גלולה מרה לבליעה, אפילו לאלה המצדדים בחופש ההפלה.

פריצת הדרך הושגה לבסוף בחודש יולי 2001, כאשר בית הנבחרים האמריקני קיבל ברוב קולות הצעת חוק האוסרת שיבוט אדם, שהגישו הנציג הרפובליקני דייב גלדון מפלורידה והנציג הדמוקרטי בארט סטופאק ממישיגן. החוק המוצע מטיל איסור גורף על שיבוט אדם למטרות רבייה ומחקר כאחד ומטיל על העבריינים עונש מאסר לתקופה שאינה עולה על עשר שנים או קנס בסכום של מיליון דולר לכל היותר.¹⁰ "חוק איסור שיבוט אדם 2001", הממתין כעת לאישורו של הסנאט, זכה לתמיכתו הפומבית הנמרצת של נשיא ארצות-הברית ג'ורג' בוש, שהאיץ בנבחרים להשלים את תהליך החקיקה לאור ההתפתחות המדאיגה שאירעה בחודש נובמבר, בעת שחברה פרטית ממסצ'וסטס הודיעה על הצלחתה בשיבוט קבוצת תאים עובריים אנושיים.¹¹ לאור הסכנה הטמונה בעצם הרעיון של שיבוט בני אדם, ובהתחשב בעובדה שיש לצפות לניסיונות לבצע צעד מעין זה כבר בעתיד הקרוב, הגעתי למסקנה שעלינו לאסור באופן כולל וגורף את השיבוט האנושי. אני משוכנע שכל הצעדים החלקיים פגומים מבחינה מוסרית, חוקית ואסטרטגית, וחשוב מכל, אין בהם כדי להביא להשגת התוצאה הרצויה. מי שרוצה באמת ובתמים למנוע שיבוט אנושי לצורכי הולדה חייב לפעול לעצירת התהליך מראשיתו. הנסיבות שהשתנו והפגמים הברורים שהתגלו בינתיים בחלופות הפחות מחמירות הופכים את האיסור המוחלט לבחירה הרצויה והיעילה ביותר.

והרי הסיבות לכך. יצירתם של ילדי אדם משובטים ("שיבוט לצורך הולדה") מתחילה, בהכרח, ביצירתם של עוברי אדם משובטים. אם נמנע את האחרונה, תימנע גם הראשונה, ומכאן מתבקשת עשיית "סייג לתורה", ולו מתוך זהירות בלבד. אולם, ישנם מדענים התומכים בשיבוט עוברים כאמצעי להשגת עוברים לצורכי מחקר, או כאמצעי ליצירת מאגר של תאים ורקמות לתועלתם האפשרית של בני אדם אחרים. (לפעולה זו הם קוראים בשם

המטעה "שיבוט לצורכי ריפוי", במקום השם המדויק יותר "שיבוט לצורכי מחקר" או "שיבוט ניסויי", וזאת כדי לטשטש את העובדה שהעובר המשובט יזכה ל"טיפול" רק עד שינוצל ויושמד, ושכל תועלת אפשרית צפויה או "ריפוי" עתידי הם, בשלב זה, היפותטיים לחלוטין).

רבים גינו מנימוקים מוסריים את הרעיון של יצירת חיים אנושיים חדשים אך ורק כדי לנצלם בדרך זו – כולל העיתון ושנינומן פוסט, ביל קלינטון ורבים מן התומכים בזכותה של האישה לבצע הפלה – בטענה שהוא מבטא זלזול עמוק בחיים. אפילו אלה המוכנים להיפטר מן "העוברים העודפים", הנוצרים בתהליך הרבייה החוץ-גופית במספר רב מן הנדרש ומיועדים להשמדה עם סיומו, נרתעים מיצירה של עוברים אנושיים במפורש ובאופן בלעדי למטרות מחקר. הם דוחים מכל וכל את מה שהם רואים כניצול של חיים אנושיים בראשיתם והפיכתם למכשיר גרידא. גם אחרים, שאין להם עמדה מוגדרת לגבי מעמדו המוסרי של העובר, מבינים את החכמה שבאי-פגיעה ברגישויותיהם של אזרחים המתנגדים למעשים כאלה.

אך גם אם נניח בצד את ההתרשמויות המוסריות הברורות האלה, התבוננות קצרה תבהיר לנו מדוע חוק המתיר שיבוט עוברים לצורכי מחקר, אך אוסר להשתילם ברחם לשם הולדת תינוק, הוא משגה מוסרי חמור. חוק מעין זה יחרוג בהרבה מאמות המידה שעליהן מבקשים להגן חסידי ההפלות הקנאים ביותר, ויחייב, באופן מודגש וסמכותי, לקפד חיים. בעוד שיצירתם של החיים העובריים תותר, שימורם והמשכתם עד ללידה ייחשבו עבירה על החוק. תהא אשר תהא דעתנו על מעמדו המוסרי או האונטולוגי של העובר האנושי, חוש המוסר וחכמת החיים נרתעים מן המחשבה שהממשלה תדרוש באופן רשמי את השמדתם של חיים שזה עתה נוצרו, וגרוע מזה, תתבע להעניש את אלה שינקטו את הצעד הפלילי של הבאתם לעולם בלידה.

אך הבעיה בגישה השוללת רק שיבוט לצורכי הולדה (כלומר, העברתו של העובר לרחמה של אישה) איננה מוסרית בלבד, אלא גם משפטית ואסטרטגית. איסור שיחול רק על שיבוט לצורכי הולדה יהיה בלתי אכיף. ברגע שעוברים משובטים ייוצרו והיו זמינים במעבדות ובמכונים לפרויות, יהיה זה בלתי אפשרי בעליל לשלוט במה שייעשה בהם. ניסויים ביו-טכנולוגיים נערכים במעבדות הרחק מעיני הציבור ומעיניהם של מתחרים בשוק המסחר הביו-טכנולוגי ההולך וגדל. אפשר לייצר, למכור ולקנות מאגרים עצומים של עוברים אנושיים מבלי שאיש ידע על כך. כפי שנוכחנו במקרה של עוברים שנוצרו במבחנה לצורך הטיפול בעקרות, עוברים שנוצרו למטרה

אחת יכולים לשמש למטרה אחרת. כיום משמשים "עוברים עופפים", שנוצרו כדי להתחיל תהליך של הריון, למטרות מחקר; ומחר ישמשו עוברים משובטים שנוצרו למטרות מחקר ליצירת הריון.

בטיפול פוריות נשמרת צנעת הפרט של קשרי רופא-חולה. לפיכך בדיקה קפדנית מבחון עשויה להיות קשה ביותר. סביר להניח שמומחי פוריות רבים יצייתו לחוק, אך אחרים יפרו אותו וייפטרו מעונש, כשמעשיהם עוטים צעיף של חשאיזם בזכות עקרון הסודיות הרפואית. יתר על כן, השתלת עוברים ברחם כדי ליצור הריון היא הליך פשוט (בייחוד בהשוואה לתהליך ייצורו של העובר) – פשוט עד כדי כך שאת שלביו הסופיים יכולה האישה לבצע במו ידה, וכך לנקות את הרופא מן האשמה ש"גרם" להעברה הבלתי חוקית. (אני חושב על משהו דומה למכונת ההתאבדות של ד"ר קבורקיאן, שאפשרה לחולה ללחוץ על הכפתור שיביא למותו ול"רופא" הטוב להתחמק מאחריות פלילית.)

גם אם יתגלו המעשים האלה, ניסיונותיהן של הרשויות לאכוף את איסור ההולדה ייתקלו בגל של ביקורת מוסרית וצעדים משפטיים, שיצאו נגד המאמצים המכוונים למניעת העברת העובר לאישה, ועוד יותר מזה לניסיונות למנוע את הלידה לאחר שההעברה כבר התרחשה. האישה שתרכזה לקבל את העובר המשובט תבקש, ללא ספק, צו מניעה מבית המשפט ותתבע את ביטולו של החוק בטענה שהוא מנוגד לזכותה החוקתית לבחור ברבייה באמצעות שיבוט (הילד המשובט ייוולד לפני שיושלמו ההליכים המשפטיים). אם יתגלה "הריון משובט בלתי חוקי", שום גוף ממשלתי לא יעז לאלץ את האישה להפיל את העובר המשובט, ותתחולל סערה מובנת מאליה של מחאות אם היא תיקנס או תיכלא לאחר שתלד. אפילו האפשרות להעניש את הרופא על שהפר את החוק תיתקל בהתנגדות רגשנית לאחר שהתינוק המשובט יצא לאוויר העולם – אלא אם כן יתגלה שהוא חריג באופן חמור.

בשל כל הסיבות האלה, הגישה היחידה שתהיה יעילה מבחינה מעשית ומבוססת מבחינה משפטית היא לחסום שיבוט בני-אנוש כבר מן השלב הראשון שלו. איסור כזה ייחשב, בצדק, לא כפגיעה בחופש ההולדה ואף לא כהתערבות בחקירה המדעית, אלא כניסיון למנוע את ייצורם הלא-בריא, הדוחה והבלתי רצוי של בני אדם משובטים.

שנים מדענים, חברות לייצור תרופות ויזמים בתחום הביולוגי שאיסור מקיף כזה יהיה בעיניהם דבר בלתי נסבל. הם רוצים להניח את ידם על העוברים האלה, בייחוד בגלל תאי הגזע שלהם, תאים המסוגלים באופן עקרוני להפוך לכל תא בגוף, ועל כן אפשר להשתמש בהם להשתלות כדי לתקן רקמות שנפגעו. תאים עובריים כאלה אינם חייבים, כמובן, לבוא מעוברים משובטים, אולם המדענים טוענים שתאים שנלקחו משובטים ניתן יהיה להזריק ל"תאומי" המבוגר של העובר, לצרכים רפואיים, ללא כל סכנה של דחייה מצד המערכת החיסונית. סיכוי זה לקבל רקמות שאפשר להשתילן ללא חשש מדחייה היה, עד עתה, הטיעון המוצלח ביותר בעד שיבוט ניסויי. אולם תגליות חדשות הראו שניתן, ככל הנראה, להשיג תוצאות כאלה גם ללא שיבוט עוברים. העובדות שונות מאוד מכפי שהיו לפני ארבע שנים והוויכוח על שיבוט לצורכי מחקר צריך לשקף זאת.

מחקרים רבים הוכיחו לאחרונה שניתן להשיג תאי גזע באיכות גבוהה מגופם של ילדים ומבוגרים – מן הדם, ממח העצמות, מהמוח, מהבלב, ולאחרונה גם מן השומן. מעבר לכל הציפיות, תאי הגזע הלא-עובריים האלה התגלו כבעלי יכולת להפוך למגוון רחב של רקמות ותאים. (בו בזמן, ניסיונות ראשונים לרפא בני אדם בעזרת תאי גזע שנלקחו מעוברים הביאו לתוצאות איומות, כי התאים החלו להשתולל בתוך מארחיהם החדשים ולייצר רקמות אחרות, בנוסף לאלה שהיה צורך להחליפן. אם עובר מבחנה הוא חריג באופן שאי-אפשר לגלותו – וכך הדבר לעתים קרובות – התאים שיילקחו ממנו עלולים גם הם להיות חריגים.) מאחר שתאים שהוצאו מגופנו שלנו זמינים וזולים יותר מאלה הנלקטים מעוברים משובטים שיוצרו במיוחד לשם כך, נוכל, כמעט בוודאות, להשיג מעצמנו את כל הרקמות והתאים המתאימים להשתלה, ללא צורך בתרומת ביציות או בהעתיקים עובריים משובטים של עצמנו. אם נפנה את משאבינו לחקר תאי גזע אצל בוגרים (או, ליתר דיוק, לחקר תאי גזע "לא עובריים"), נוכל גם להשתחרר מן הבעיות החוקיות והמוסריות הקשות שמעורר המחקר בעוברים. ובזיקה ישירה יותר לענייננו,

באמצעות מניעת שיבוטם של עוברים אנו מפחיתים בהרבה את הסיכוי לשיבוטם של בני אדם.

הצעת החקיקה שאישר בית הנבחרים האמריקני לאחרונה אכן מבקשת למנוע שיבוט של בני אדם החל מהצעד הראשון, באמצעות איסור על העברת גרעין תא סומטי לצורך ייצור עוברים משובטים. הצעת החוק מבירה היטב שלא תהיה כל התערבות בפעולות המדעיות והרפואיות השימושיות של שיבוט קטעי דנ"א (שיבוט מולקולרי), שכפול תאים סומטיים או תאי גזע בתרבות רקמה (שיבוט תאים), שיבוט של עובר או של אורגניזם שלם של בעלי חיים, להוציא בני אדם. אם יתקבל החוק, הוא יעמיד את החקיקה בארצות-הברית בקו אחד עם החקיקה הקיימת, או זו העומדת להתקבל בקרוב, במדינות רבות אחרות. ומה שחשוב מכל, הוא מעניק לנו את ההזדמנות הטובה ביותר – ההזדמנות הסבירה היחידה – למנוע את התרחשותו של שיבוט אנושי, או לפחות למנוע ממנו להכות שורש.

השלב הבא במסלול החקיקה, אישור הצעת החוק בידי הסנאט האמריקני, לא יהיה קל. חברות התרופות והביו־טכנולוגיה, כמו גם אחדות מהאגודות המדעיות ומהאגודות לזכויות החולים, עלולות לטעון שהיא מבטאת מנטליות של מנתצי מכוונות: התנגדות לקדמה ולמדע, איום על חופש המחקר, ומכשול בפני פיתוחן של שיטות לריפוי תחלואים שיש בהן צורך דחוף. אחדות מן הקבוצות הפמיניסטיות והלובי המצדד בחופש לבצע הפלות מלאכותיות יטענו שמדובר בעצם בתחבולה שנועדה להילחם בדואו נ' ויד, פסק הדין המפורסם של בית המשפט העליון של ארצות-הברית מ־1973 שהתיר ביצוע הפלות, והן יתנגדו לכל דבר העשוי אף לרמוז על כך שלעובר אנושי יש ערך מוסרי כלשהו. מצד שני, אחדים מן הקיצוניים שבמתנגדי ההפלות, שאחת היא להם כיצד נוצרים התינוקות כל עוד אין חייהם נקטעים, ימנעו את תמיכתם מן ההצעה מאחר שהיא אינה נוקטת עמדה נגד יצירת עוברים "עודפים" בטיפולי פוריות ונגד מחקר בעוברים בכלל.

כל הנימוקים הללו שגויים ויש להתנגד לכולם. הסוגיה העומדת על הפרק איננה זכות העובר לחיות לעומת חופש ההפלות. היא אינה עוסקת במוות והרס או בזכותה של האישה לבחור. מדובר, באופן בלעדי ונחרץ, בעיצובם ובייצורם של תינוקות. זהו קרב הפתיחה במערכה ארוכה נגד השבחת הגזע ונגד עתיד פוסט־אנושי. משום כך, סוגיה זו אינה צריכה להקים חיץ בין "השמאל" ובין "הימין"; ישנם אנשים מכל קצות הקשת הפוליטית המתאחדים

במאמץ לעצור את השיבוט האנושי (אחד מיוזמי החוק במדינת מישגן הוא ציר דמוקרטי, מתומכי חופש ההפלה). כל אחד חייב להבין, שללא קשר לעמדתנו בעניין מעמדם המוסרי של העוברים, מרגע שעוברים משובטים ייוצרו במעבדה, מהפכת השבחת הגזע תהיה כבר בדרך. ואנו נחמיץ את ההזדמנות הטובה ביותר לעשות משהו בעניין.

בעת הזאת, כשמדינות רבות בעולם שוקלות להטיל איסור גורף על שיבוט בני אדם, עלינו להבהיר לעצמנו את הדחיפות שבמצב ואת המשמעות של פעולתנו, או של הימנעותנו מפעולה. מדענים ורופאים ששמותיהם ידועים לנו, וייתכן שגם רבים אחרים, פועלים כעת כדי לשבט בני אדם. הם מודעים לסיכונים המיידיים, אך אינם נרתעים. הם מוכנים לנפות ולהשמיד כל מה שייראה חריג, אך לא אכפת להם שלא יוכלו לגלות את מרבית הליקויים האפשריים. כה בטוחים הם בצדקת דרכם שהם נכונים להתעלם מכל התוצאות העתידיות של הכוח לשבט בני אדם. הם מוכנים להמר על טובתו של כל משובט שייוולד חי, ואם הצדק איתי, גם על הרבה יותר מזה, והכל למען התהילה שבמעמד חלוץ השכפול בבני אדם. מעשיהם, בקצרה, הם התרסה עזת מצח כלפי הקהילה. בנסיבות אלה, שתיקתנו משמעותה השלמה. ישיבה בחיבוק ידיים כעת כמוה כקבלת האחריות למעשה ולכל מה שצפוי לבוא בעקבותיו.

חוק פדרלי שיאסור שיבוט אנושי הוא, להערכתו, חסר תקדים בארצות הברית, לפחות בתחום הטכנולוגי. ייתכן שיוכח כי איסור כזה אינו יעיל וייתכן שבסופו של דבר יתברר שיסודו בטעות (אם כך ייפול דבר, אפשר יהיה לבטלו מאוחר יותר). אולם, אם יושלם מסלול החקיקה, נשיג, בנוסף לתרומתו למניעת השיבוט, תוצאה חשובה מאין כמוה: הוא יעביר את נטל ההוכחה המעשית למקום הראוי לו. הוא ידרוש מן המחייבים להראות בבהירות רבה איזו טובה גדולה, חברתית או רפואית, יכולה לצמוח משיבוטם של בני אדם. אין ספק שרק למען נימוק משכנע מאוד, שעדיין אינו קיים במציאות וגם לא בדמיון, נרצה להסתכן בשינוי כה מרחיק לכת בדרכי הפרייה והרבייה האנושיות.

בתרבות המערב שררה מזה זמן רב אופטימיות ורודה באשר לקדמה המדעית והטכנולוגית. קרוב לוודאי שהטכנולוגיה שירתה אותנו כהלכה, אם כי עלינו להודות שאין שיטה מדויקת לשקול את תועלתה מול נזקה. גם כשאנו מכירים בתוצאותיה הבלתי רצויות של הקדמה הטכנולוגית, עדיין אנו בטוחים ביכולתנו לתקן את כל התוצאות "הרעות" באמצעות קביעת כללים

ותקנות או באמצעות טכנולוגיות חדשות וטובות יותר. ועם זאת, קיימת סיבה טובה מאוד לשינוי תבנית החשיבה המערבית, לפחות לגבי התערבויות טכנולוגיות בגופו וברוחו של האדם, שיביאו, ללא ספק, לשינויים יסודיים (וככל הנראה, בלתי הפיכים) בטבעו, ביחסיו עם הסובבים אותו ובמשמעות ההווה האנושית. בנקודה זו אל לנו להיות נכונים לסכן את הכל, מתוך תקווה תמימה שאם הדברים ישתבשו נוכל תמיד ליישר את ההדורים מאוחר יותר. היו שטענו כי קרוב לוודאי שהשיבוט יישאר פעולה שולית, ולפיכך עלינו להתיר את העיסוק בו. זוהי השקפה קצרת ראות. גם אם השיבוט יתבצע רק לעתים נדירות, חברה המוכנה לסבול תופעה זו כבר איננה אותה החברה, ממש כמו חברה המתירה (אפילו בקנה מידה קטן) גילוי עריות, אכילת בשר אדם או עבדות. חברה המאפשרת שיבוט, בין אם היא מודעת לכך ובין אם לאו, מסכימה בשתיקה להפיכתה של הפרייה והרבייה לתעשייה ולהתייחסות לילדים כאל תוצרים של רצוננו ותו לא. חברה שכזו השלימה, אם רצתה בכך ואם לאו, עם עיצובם מחדש של הדורות הבאים על פי עקרונות השבחת הגזע. הכביש המהיר וההומניטרי אל עולם חדש ומופלא נפתח לפנינו.

אך הסכנה הנוכחית הגלומה בשיבוט האנושי היא, באופן פרדוקסלי, גם הזדמנות פז. באורח חסר תקדים באמת יש ביכולתנו להעניק הישג רב-ערך לשליטה האנושית במפעל הטכנולוגי, לחכמה, לזהירות, לכבוד האדם. האפשרות של שיבוט אנושי, שהמחשבה עליה מסלידה כל כך, היא ההזדמנות להחליט אם נהיה עבדים לחדשנות חסרת רסן, ולבסוף נהפוך גם ליצירה, או נישאר בני אדם חופשיים, המשתמשים ביכולת הטמונה בהם להאדרת כבוד האדם. אנושיותו של עתיד בני האדם נתונה עכשיו בידיו.

ליאון קאס הוא פרופסור ב'וועדה למחשבה חברתית' שבאוניברסיטת שיקגו, ועמית ב'אמריקן אנטרפרייז אינסטיטוט' בווינגטון. יחד עם ג'יימס ק' וילסון כתב את הספר האתיקה של השיבוט האנושי (אמריקן אנטרפרייז אינסטיטוט, 1998). לאחרונה מונה על ידי נשיא ארצות-הברית ג'ורג' בוש לשמש יושב ראש הוועדה הנשיאותית לביו-אתיקה. גרסה מוקדמת של המאמר הזה התפרסמה באנגלית ביו 'ריפבליק'.

הערות

1. אלדוס האקסלי, עולם חדש, מופלא, תרגם מאיר ויזלטיר (תל אביב: זמורה-ביתן, תשמ"ו).
2. Leon Kass, "The Wisdom of Repugnance," *The New Republic*, June 2, 1997, pp. 30-39.
3. הדברים נאמרו בשנת 1971 בנאום בפני האגודה האמריקנית לקידום המדע.
4. *The Wall Street Journal*, November 27, 2001.
5. *Japan Times*, December 16, 2000.
6. חוק איסור התערבות גנטית (שיבוט אדם ושינוי גנטי בתאי רבייה), התשנ"ט-1999.
7. האו"ם אישר ב־16 בנובמבר 1999 את הכלים ליישום ההצהרה האוניברסלית על הגנום האנושי וזכויות האדם (The Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights), האוסרת שיבוט אנושי. ראה גם Rich Hayes, "Human Cloning? No Thanks," *Genewatch* 12:4, August 1999.
8. את הצעת החוק הגישו הסנאטורים אדוארד קנדי ודיאן פיינשטיין.
9. את הצעת החוק הגישו הסנאטורים ביל פריסט וקיט בונד.
10. Human Cloning Prohibition Act (H.R. 2505).
11. חדשות בייביסי, מהדורת האינטרנט, 26 בנובמבר, 2001.